

Република България
ИКОНОМИЧЕСКИ
И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

А Н А Л И З

на тема

„ДЪЛГОСРОЧНАТА БЕЗРАБОТИЦА В БЪЛГАРИЯ”

(разработен по собствена инициатива)

София, 2016 г.

Икономическият и социален съвет на Република България включи в Плана за дейността си през 2016 г. разработване на **анализ на тема “Дългосрочната безработица в България”**.

Разработването на анализа бе разпределено на Комисията по труд, доходи, жизнено равнище и индустриални отношения .

Проектът на анализа бе приет от комисията и предложен за обсъждане и приемане от Пленарната сесия на ИСС.

На пленарна сесия от 24.11.2016 г. Икономическият и социален съвет прие настоящия анализ.

I. Въведение

1. За Икономическият и социален съвет (ИСС) дългосрочната безработица продължава да е един от най-сериозните проблеми пред възстановяването на пазара на труда, независимо от наблюдаваните тенденции на намаляване на безработицата от 2013 до 2015 г.
 - 1.1. ИСС констатира, че ако през 2008 г. общото равнище на безработица в страната е 5,6%, то през пиковата за безработицата 2013 г. това равнище се покачва до 13%, т.е. над два пъти.
 - 1.2. Тревожни тенденции са налице и по отношение на дългосрочната безработица, която от 2,9% през 2008 г. нараства над два пъти и достига до 7,4% през 2013 г.
2. Според ИСС, като цяло тенденциите на дългосрочната безработица са сходни с тези на общата безработица в страната както в периода на кризата (2008-2013 г.), така и през следващия период до 2015 г. включително, през който се наблюдават признаци на възстановяване на трудовия пазар.
 - 2.1. ИСС констатира, че общото равнище на безработица в началото на кризата нараства с по-високи темпове спрямо равнището на дългосрочната безработица.
 - 2.2. В тази връзка динамиката на изменението на равнището на безработица в България след 2009 г. свидетелства за наличие на процеси на реструктуриране на българската икономика, което от своя страна е възможно да бъде основната причина за задържането или повишаването в бъдеще на равнището на дългосрочната безработица в страната.
3. Като цяло ИСС констатира, че както при общата, така и при дългосрочната безработица се отчита нарастване за периода от 2008 до 2013 г., като след това се наблюдава намаление и при двата вида безработица. За ИСС обаче високите нива на дългосрочната безработица са сериозен проблем, който се отнася не само до загубата на трудов ресурс за икономиката, но е свързан и с по-високи публични разходи. От една страна това са разходите за социални помощи на дългосрочно безработните лица без други доходи, а от

друга страна са по-високите разходи за активна политика по заетостта, с цел трайната интеграция на тези безработни на пазара на труда.

4. ИСС обръща внимание, че освен дългосрочно безработните лица, съществува и група от икономически неактивни лица, които желаят да работят и са напуснали последната си работа преди повече от една година или пък никога не са работили, като значителна част от тях са „дългосрочно обезкуражени лица”¹. И независимо, че от методологична гледна точка дългосрочно обезкуражените лица не се причисляват към дългосрочно безработните, тъй като не търсят активно работа и не са регистрирани в бюрата по труда, ИСС предлага те също да бъдат обект на изследване и целенасочени политики.
 - 4.1. Официалните данни показват, че в периода на възстановяване на пазара на труда (2013 – 2015 г.), този тип икономически неактивни лица, които желаят да работят, започват да търсят активно работа и по този начин се „вливат“ в съвкупността на безработните лица или направо в тази на заетите лица чрез започване на работа.
 - 4.2. Според ИСС при разглеждания тип икономически неактивни лица (дългосрочно обезкуражените лица) се наблюдават сходни проблеми в процеса на търсене на работа както при дългосрочно безработните лица. Възможно е тези общи проблеми да са свързани най-вече с неадекватни знания и умения или липса въобще на такива, загуба на трудов опит, отсъствие на трудова мотивация и т.н.
5. В тази връзка ИСС изразява своята позиция, че анализите и политиките за дългосрочно безработните лица трябва в достатъчна степен да обхващат и дългосрочно обезкуражените лица.
6. За ИСС е особено важно при провеждането на изследвания и при формулирането на съответни политики да се идентифицират ясно основните причини, поради които икономически неактивните лица и то особено тези, които не работят повече от една година или никога не са работили, се обезкуражават да търсят активно работа.

¹ За целите на този анализ дългосрочно обезкуражени лица са тези, които желаят да работят, но са обезкуражени да търсят активно работа повече от една година или никога не са работили.

- 6.1. Според ИСС едни от причините са желаните и предлаганите доходи, както и несъответствие между придобитото и търсенето на пазара на труда образование и квалификация сред част от обезкуражените икономически неактивни лица, което е резултат от базова несъгласуваност между образователната и квалификационната системи като цяло, от една страна, и търсенето (потребностите) на пазара на труда, от друга страна.
- 6.2. За ИСС последствията от това са не само персонални и отнасящи се до загубата на мотивация на много хора да търсят работа, но и финансови. От една страна за тази част от икономически неактивното население е инвестиран публичен ресурс в образователната и квалификационните системи без последващи шансове за възвръщаемост, докато от друга страна се ангажират публични средства в случаи на необходимост за пряко подпомагане или пък за придобиване на нова или допълнителна квалификация от такива лица. Данни за това има в Годишния доклад за изпълнението на ОП "Развитие на човешките ресурси" за 2013 г. – от 99 365 уязвими лица, започнали работа в рамките на програмата, нито един не е запазил заетостта си година по-късно.²
7. Друга много сериозна предпоставка за формирането на контингента на обезкуражени лица е липсата на необходимото образование, квалификация, умения и опит. В свои актове ИСС многократно е подчертавал, че ранното отпадане от училище е много сериозна предпоставка за последваща невъзможност за намиране на работа поради липса на необходимото образование и дори на базова грамотност, като е предложил редица допълнителни мерки и политики.³
8. Не на последно място ИСС обръща внимание и на съществуващата в някои случаи дискриминация по възраст, при която обезкуражаването на част от

² Годишен доклад за изпълнението на ОП "Развитие на човешките ресурси" за 2013 г., стр. 44
<http://www.eufunds.bg/archive/documents/1408029806.pdf>

³ Виж: Резолюция по "Проект на Стратегия за превенция и намаляване дела на отпадащите и преждевременно напусналите образователната система (2013 – 2020)"; резолюция "Мерки и действия за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система"; анализ "Преждевременно напускане на образователната система"; анализ "Миграционните нагласи на завършващите средно образование младежи в България"; резолюции "Интегрирана политика за младите хора в България" и „Реализация на младите хора на пазара на труда“.

хората да търсят активно работа е резултат от формираното към тях отношение за твърде млади или твърде стари от страна на работодателите.

9. Още веднъж ИСС заявява, че при формирането на съответните политики трябва да се имат предвид не само дългосрочно безработните, но и обезкуражените лица, които са напуснали последната си работа преди повече от една година или не са работили никога. Неотчитането на втория контингент от дългосрочно неработещи лица на практика изключва възможността за подпомагане за обратно връщане към пазара на труда на една значителна част от хора, които поради определени причини не търсят активно работа.

- 9.1. Анализът на ИСС показва, че в последната година преди кризата (2008 г.) дългосрочно обезкуражените лица като численост превишават с около 30% броя на дългосрочно безработните лица.

- 9.2. Същевременно през 2015 г. – период на възстановяване на пазара на труда, броят на дългосрочно обезкуражените е с около 20% по-малък от този на дългосрочно безработните лица.

10. За ИСС както дългосрочно безработните, така и дългосрочно обезкуражените лица са не само най-сериозният проблем на пазара на труда, но и възможен потенциален резерв за удовлетворяване на неговите бъдещи потребности от работна сила. Всичко това, разбира се, може да се реализира само след разкриването на свободни работни места, установяване на нуждите на икономиката от специфични умения и квалификация, както и прилагането на достатъчно целенасочени и ефективни политики и мерки, в резултат на които образователните и професионално-квалификационните характеристики на дългосрочно безработните и на дългосрочно обезкуражените лица да се променят адекватно, съобразно съществуващите и очакваните потребности на пазара на труда.

II. Основни характеристики на дългосрочно безработните и на дългосрочно обезкуражени лица

1. ИСС отбелязва, че през 2008 г. за България са характерни по-високи стойности на дългосрочно обезкуражените лица спрямо съответните стойности за дългосрочно безработните лица. Същевременно кризата е

оказала много по-силно влияние върху нарастването на числеността на дългосрочно безработните лица в сравнение с дългосрочно обезкуражените лица.

- 1.1. В тази връзка се констатира, че ако през периода 2008 – 2013 г. броят на дългосрочно обезкуражените лица нараства с 37%, то съответната численост на дългосрочно безработните лица през този период се увеличава 2,4 пъти, в резултат на което през 2013 г. последните вече превишават по численост съвкупността от дългосрочно обезкуражени лица.
 - 1.2. Също така през периода на възстановяване (2013 – 2015 г.) на трудовия пазар се наблюдава намаление на дългосрочно обезкуражените лица без работа над една година с 16%, докато съответното намаление при дългосрочно безработните лица е 25%.
 - 1.3. Или като цяло равнището на дългосрочната безработица е по-чувствително към състоянието на икономиката спрямо това на дългосрочно обезкуражените лица.
2. ИСС констатира определени различия в структурата на безработните и на обезкуражените лица по отношение на продължителността до една година и над една година.
 - 2.1. През целия период след началото на кризата е налице нарастване на относителния дял на дългосрочно безработните лица спрямо всички безработни, който от около 52% през 2008 г. достига малко над 61% през 2015 г.
 - 2.2. При мъжете и жените се наблюдават сходни и много близки до общите тенденции на изменение на дела на дългосрочно безработните лица. Независимо от това, ако през 2008 г. относителният дял на дългосрочно безработните жени е по-висок от този при мъжете, то през 2015 г. ситуацията е противоположна.
 - 2.3. Също така са налице близки стойности на относителните дялове на обезкуражените мъже и жени без работа повече от една година или които никога не са работили, но същевременно се наблюдават противоположни тенденции на развитие. В резултат от това през

2008 г. относителният дял на дългосрочно обезкуражените жени е по-висок от този при мъжете, докато през 2015 г. мъжете са с по-високо равнище на този показател.

3. Има основания за извода, че икономическата криза се е отразила по-силно върху дългосрочната безработица при мъжете, отколкото при жените. Също така по време на кризата по-неблагоприятните тенденции на изменение дела на дългосрочно обезкуражените лица се наблюдават отново при мъжете.
4. Според ИСС икономическата криза е повлияла в по-значителна степен върху продължителността на безработицата, докато при обезкуражените лица влиянието е по-слабо.
5. ИСС констатира, че дългосрочната безработица се влияе в значителна степен от местоживеенето на безработните лица. В резултат на кризата дългосрочно безработните в градовете нарастват почти два пъти за период от пет години, докато съответното увеличение в селата е с около 80%. В условията на възстановяване на пазара на труда през периода 2013 – 2015 г. дългосрочно безработните в градовете намаляват с малко над 30%, докато намалението в селата е с 15%.
 - 5.1. Очевидно възстановяването на пазара на труда чрез намалението на дългосрочно безработните лица е все още много сериозен проблем както за градовете, така и за селата в страната.
6. Налице са както общи характеристики, така и определени различия в изменението на числеността на дългосрочно обезкуражените лица в градовете и селата.
 - 6.1. През периода на най-силното негативно отражение на кризата върху пазара на труда (2008 – 2013 г.) се констатират сходни темпове на нарастване на дългосрочно обезкуражените лица, като в градовете и селата те са съответно 35% и 40%.
 - 6.2. Докато през следващия период от 2013 до 2015 г. дългосрочно обезкуражените в градовете намаляват с 26% и се възстановява тяхната численост спрямо 2008 г., то в селата такова възстановяване не се наблюдава и намалението е с около 5%.

7. Според ИСС кризата задълбочи съществуващите големи различия в състоянието на пазара на труда в градовете и селата, в резултат на което в селата се формират постоянни контингенти от дългосрочно безработни или обезкуражени лица, без съществени шансове за излизане от това състояние.
8. Анализът на ИСС показва, че икономическата криза доведе до нарастване на дългосрочната безработица при всички възрастови групи, но най-силно нейното негативно отражение се наблюдава при възрастните хора. Това е демографският контингент, за който е характерен както най-високият темп на нарастване на дълготрайната безработица през периода 2008 – 2013 г., така и най-ниските темпове на нейното намаление през периода 2013 – 2015 г.
 - 8.1. При младежите (15-29 г.) се наблюдава 2,4 пъти нарастване на дълготрайната безработица, което е много близко до съответния темп при следващия възрастов интервал (30-54 г.). Същевременно в условията на възстановяване на пазара на труда дългосрочно безработните младежи намаляват с най-висок темп спрямо останалите възрастови групи.
9. ИСС констатира сходни тенденции на изменение на дългосрочно обезкуражените лица по основните възрастови групи.
 - 9.1. За младежите са характерни едни от най-ниските темпове на растеж сред дългосрочно обезкуражените лица през периода на кризата, но същевременно и най-динамичното намаление на този вид обезкуражени през годините на възстановяване (2013–2015 г.). Поради това при тях е характерно, че през 2015 г. броят на дългосрочно обезкуражените е вече много близък до равнището от 2008 г.
 - 9.2. Много високи темпове на нарастване на дългосрочно обезкуражените лица по време на кризата се наблюдават при възрастните хора, което не се компенсира с последващото известно намаление на тази група обезкуражени лица през периода 2013 – 2015 г. В резултат от това броят на дългосрочно обезкуражените възрастни хора през 2015 г. е с около 40% по-висок спрямо този от 2008 г.

10. ИСС констатира, че кризата се е отразила негативно в много по-голяма степен върху дългосрочната безработица на лицата с по-високо образование.
- 10.1. През периода 2008 – 2013 г. броят на дългосрочно безработните висшисти нараства 4,4 пъти, докато увеличението на този вид безработни при лицата със средно професионално и със средно общо образование е съответно 2,9 пъти и 3,4 пъти.
- 10.2. През разглеждания период дългосрочно безработните лица с основно и по-ниско образование нарастват с около 59%, което е значително по-нисък темп от този при хората с високо образование.
- 10.3. Същевременно ИСС отчита, че преди началото на кризата в България броят на дългосрочно безработните с основно образование е по-висок от този на дългосрочно безработните със средно общо или със средно професионално образование.
11. ИСС подчертава също, че през периода на възстановяване на пазара на труда намалението на дългосрочната безработица е по-характерно за лицата със средно образование и придобита професионална квалификация, които от 2013 до 2015 г. намаляват с 34%.
- 11.1. При висшистите и при среднистите с общо образование темповете на намаление на този показател са сходни, но са малко по-ниски спрямо тези при среднистите с професионална квалификация.
- 11.2. ИСС с безпокойство установява незначителната промяна в броя на дългосрочно безработните лица с основно и по-ниско образование от 2013 до 2015 г. Докато през този период дългосрочно безработните с основно образование са намалели с около 14%, то при лицата с начално и по-ниско образование намалението е само 2%.
12. ИСС обръща много сериозно внимание върху факта, че въпреки намалението след 2013 г. на броя на дългосрочно безработните при различните образователни степени, през целия период от началото на кризата (2008 – 2015 г.) се наблюдава нарастване на относителния дял на дългосрочно безработните в общата численост на безработните лица.

- 12.1. ИСС подчертава, че по време на кризисния период с най-високи темпове нараства относителният дял на дългосрочно безработните с висше образование (45%) и на тези със средно професионално (21%) и със средно общо образование (17%).
- 12.2. Същевременно при дългосрочно безработните с основно образование почти не се наблюдава нарастване на техния относителен дял в общата численост на безработните лица с такова образование. Трябва обаче да се има предвид, че докато през 2008 г. относителният дял на дългосрочно безработните с основно образование е много по-висок от този при дългосрочно безработните с по-високо образование, то през 2013 г. тези различия значително намаляват.
- 12.3. Също така ИСС установява, че през началния период на възстановяване на пазара на труда най-високият ръст на относителния дял на дългосрочно безработни лица е при хората с начално и по-ниско и при тези със средно общо образование, както и при лицата с основно образование.
13. Според ИСС всичко това показва, че въпреки започналите възстановителни процеси на пазара на труда в България като цяло, дългосрочната безработица остава сериозен проблем при лицата с по-ниско образование, както и за тези без квалификация и специалност.
- 13.1. Най-вероятно извършващото се след 2008 г. реструктуриране на икономиката води до значително закриване на работни места, които не изискват специална квалификация или пък по-висока образователна степен.
- 13.2. От друга страна, хората с по-високо образование заемат налични работни места, изискващи по-ниско образователно равнище, като по този начин се получава „ефект на изтласкване“ на лицата с ниско образование към дългосрочна безработица или извън пазара на труда.
14. ИСС поставя много сериозен акцент върху формираните се тенденции в изменението на обезкуражените лица по основни образователни степени и особено при тези, които са напуснали последната си работа преди повече от една година или никога не са работили.

- 14.1. С безпокойство ИСС констатира, че през периода на кризата най-високият темп на нарастване на броя на дългосрочно обезкуражените лица е характерен за хората с висше образование (около 3 пъти), а след това и за тези със средно професионално (70%) и със средно общо образование (62%). През същия период темпът на растеж на дългосрочно обезкуражените лица с основно и по-ниско образование е около 10%.
- 14.2. Независимо, че се наблюдава намаление на дългосрочно обезкуражените с по-високо образование в периода на възстановяване на пазара на труда, числеността на този вид обезкуражени лица е все още висока. През 2015 г. общият брой на дългосрочно обезкуражените с висше образование е 2 пъти по-висок от този през 2008 г., докато за лицата със средно професионално и средно общо образование това превишение е съответно 21% и 43%.
- 14.3. Същевременно през периода на възстановяване на пазара на труда темповете на намаление на дългосрочно обезкуражените с основно и по-ниско образование са много по-ниски спрямо тези при останалите образователни степени, като през 2015 г. броят на дългосрочно обезкуражените с най-ниско образование на практика е идентичен с този от 2008 г.
15. ИСС констатира както много високо равнище, така и известно сходство в относителните дялове на дълготрайно обезкуражените спрямо всички обезкуражени лица по отделните образователни степени през 2008 г., като средните стойности са около 90%.
- 15.1. В случая ИСС обръща внимание, че по време на кризата не се наблюдават много съществени отклонения от стойностите на този показател за 2008 г., като известно нарастване се констатира само при относителния дял на дългосрочно обезкуражените с начално и по-ниско образование.
- 15.2. Интересно е да се отбележи, че в периода на възстановяване на пазара на труда се забелязва макар и много слабо покачване на относителния дял на дългосрочно обезкуражените при всички образователни степени.

16. Също така ИСС констатира определено сходство в тенденциите на изменение на дългосрочно безработните и на дългосрочно обезкуражените лица при всички образователни степени. За ИСС това е индикатор, че както влиянието на кризата, така и това на възстановяването на пазара на труда са много идентични по отношение на дългосрочно безработните и дългосрочно обезкуражените лица.

III. Основни причини и източници на дългосрочната безработица

1. Икономическата криза е причина не само за нарастване на дългосрочната безработица при хората с предишна заетост, но е оказала и влияние върху нарастване на дългосрочно безработните лица без трудов стаж.
 - 1.1. През периода 2008 – 2013 г. дългосрочно безработните с предишна заетост нарастват 2,6 пъти, докато увеличението на тези, които търсят първа работа е около 73%.
2. Като цяло ИСС констатира, че от гледна точка на причините за напускане на работа и през 2015 г. все още се наблюдава определено влияние на последиците от кризата.
 - 2.1. В това отношение трябва да се подчертае, че през периода 2008 – 2013 г. броят на дългосрочно безработните лица в резултат на съкращения или уволнения е нараснал почти 3,5 пъти, докато през периода на възстановяване на пазара на труда от 2013 до 2015 г. той намалява само с 36%.
 - 2.2. Повишение се наблюдава и в броя на дългосрочно безработните лица, останали без работа поради завършване на временна или сезонна работа.
 - 2.3. Също така дългосрочно безработните лица, напуснали своята работа поради неудовлетвореност от условията на труд, нарастват 2,5 пъти през периода на кризата, докато през периода на първоначално възстановяване на пазара на труда се наблюдава определена тенденция на намаление и като резултат тяхната численост през 2015 г. е с 37% по-висока от тази през 2008 г.

3. Анализът на ИСС показва, че от гледна точка на освобождаването от работа на работниците и служителите, икономическата криза се е отразила във всички сектори на икономиката. Независимо от това, през периода 2008 – 2013 г. прирастът на дългосрочно безработните лица, освободени от сектор услуги е по-висок спрямо този от сектор индустрия.
 - 3.1. Същевременно съкратените и освободени лица от сектор услуги имат по-големи проблеми и намират по-трудно работа в периода на възстановяване на трудовия пазар в сравнение със съкратените от сектор индустрия.
4. От друга страна се установява, че по отношение на продължителността на безработицата кризата се е отразила в най-малка степен на сектор селско, горско и рибно стопанство.
5. ИСС констатира, че от гледна точка на основните професионални групи най-засегнати от кризата във връзка с изпадане в състояние на дългосрочна безработица са лицата, работещи като помощен административен персонал и персонал, зает с услугите за населението, търговията и охраната.
 - 5.1. През периода от 2008 до 2013 г. се наблюдава нарастване над четири пъти на броя на дългосрочно безработните лица, които през последните осем години са работили и са били освободени или напуснали тези професионални групи.
6. ИСС констатира също много сериозно въздействие на кризата върху дългосрочната безработица на лицата, които са работили като ръководители, специалисти, техници и приложни специалисти. През периода 2008 – 2013 г. общият брой на дългосрочно безработните, които през предходните осем години са били освободени от тези професионални групи е нараснал 3 пъти, като в периода на възстановяване на пазара на труда са характерни обратните тенденции. И въпреки това през 2015 г. все още броят на този вид дългосрочно безработни е с над 90% по-висок спрямо базисната 2008 г.
7. Подобно отражение на кризата върху дългосрочната безработица се наблюдава и при квалифицираните работници, машинните оператори и монтажници.

8. ИСС отбелязва, че най-ниският темп на растеж на дългосрочно безработни от 2008 до 2013 г. (от порядъка на 2,3 пъти) е характерен за лицата, които през последните осем години са напуснали или са били освободени от работни места, неизискващи специална квалификация. За ИСС това не е признак на по-добра позиция на пазара на труда за работещите без квалификация и специалност, а по-скоро е свидетелство, че по време на кризата след като бъдат освободени, именно тези хора най-често спират да търсят активно работа и напускат пазара на труда. Същевременно темпът на намаление на дългосрочната безработица при този вид професионални групи е най-нисък през периода на възстановяване, което още веднъж доказва много по-сериозните проблеми на този професионален контингент.
9. Според ИСС различията в степента на икономическо развитие на районите в България оказва определено влияние върху продължителността на безработицата.
 - 9.1. През 2008 г. най-високият относителен дял на продължително безработни лица е характерен за Северен централен район и за Северозападния район, като равнищата са идентични и са от порядъка на 61%.
 - 9.2. В периода на кризата най-високи темпове на растеж на дългосрочната безработица се констатира в Югозападния район и Южния централен район.
 - 9.3. Независимо от процеса на възстановяване на трудовия пазар, през 2015 г. относителният дял на дългосрочната безработица в Северозападния район достига до 75%, докато в Северния централен и в Югозападния район това равнище е от порядъка на 64–65%.
 - 9.4. Анализът на ИСС показва, че както в периода на кризата, така и в годините на възстановяване на пазара на труда с най-висок относителен дял и численост са обезкуражените лица, които смятат, че не биха могли да намерят каквато и да е работа, защото има много безработни. Броят на тези обезкуражени нараства от 2008 г. с около 70% до 155,5 хил. през 2013 г., след което намалява с 20% до 124,4 хил. през 2015 г.

- 9.5. Значителен е броят на обезкуражените лица, които не търсят работа, тъй като смятат, че нямат необходимото образование, квалификация, умения, като техният брой намалява и варира от 36 до 26 хиляди през периода 2008–2013 г. Вероятно една част от лицата са ранно отпаднали от образователната система, след което не са продължили своето образование, т.е. те са без образование или са с ниска степен на образование (без специалност) и/или без квалификация.
- 9.6. На следващо място като брой (около 12- 14 хиляди) са обезкуражените лица, според които работодателите ги смятат за твърде млади или твърде стари. Тази причина при младежите най-вероятно е свързана с липсата на професионален опит и трудови навици, докато при по-възрастните едно от обясненията може да бъде липсата на знания и умения в областта на чуждите езици и информационните технологии.

IV. Политики и мерки за намаляване на дългосрочната безработица в България

1. ИСС счита, че по-чувствителното намаляване на дългосрочната безработица в България е едно от най-сериозните предизвикателства пред икономиката и пазара на труда в страната. За тази цел са необходими система от мерки и действия, които в своето взаимодействие и обвързаност да гарантират последователното постигане на положителни резултати.
2. Като цяло поддържането на предвидима инвестиционна среда и макроикономическа стабилност, стимулирането на предприемачеството и малкия бизнес са общоизвестни условия, които допринасят за цялостното намаляване на безработицата, в т.ч. и на продължителната безработица.
3. Насърчаването на търсенето на работници и служители на постоянни трудови договори от страна на частния сектор чрез осигуряване на данъчни облекчения за инвестиции и икономическа активност в региони с високо равнище на дългосрочна безработица е друга посока, в която могат да се планират следващи мерки и действия.
4. Също така ИСС предлага да се обсъди възможността за изпълнение на стратегически инфраструктурни проекти, създаващи нови работни места в райони с по-слабо стопанско развитие и ограничено търсене на труд. Изключително важен момент за тяхната успешна реализация е

съчетаването им с изпреварващо обучение на живеещите в тези райони лица за придобиване на квалификации и професии, по които ще бъдат търсени специалисти при реализиране на съответните инфраструктурни проекти.

5. Няколкократно ИСС е предлагал да се обсъдят допълнителни възможности за осигуряване на стимули за работодателите от частния сектор за наемане на дългосрочно безработни лица чрез намаляване разходите за труд. Стимулите могат да бъдат диференцирани според различни характеристики на безработните лица – образование, възраст, продължителност на безработица и т.н.
6. Увеличаването на финансирането и подобряването на качеството и обхвата на предоставяните посреднически услуги по заетостта на продължително безработните лица е друга област за по-нататъшно развитие на политики.
 - 6.1. ИСС предлага да се обсъди възможността за увеличаване на броя на изнесените работни места и мобилни офиси в рамките на Агенцията по заетостта, което ще подобри достъпа на дългосрочно безработните лица до посредническите услуги при намиране на работа в по-отдалечените населени места.
 - 6.2. Също така ИСС поддържа идеята за сформирани специализирани екипи за активиране към определени бюра по труда, които да включват трудови посредници, психолози и мениджъри на отделните случаи. Тези екипи в сътрудничество с профилирани медиатори (младежки и ромски) могат да предоставят комплексна подкрепа по идентифициране, мотивиране и активиране на дълготрайно безработни или икономически неактивни лица.
 - 6.3. Същевременно ИСС предлага да се обсъди възможността за назначаване и на непрофилирани медиатори за активиране на икономически неактивни лица, които са с ниска степен на образование и без квалификация.
7. Предоставянето на качествено и практическо обучение на дългосрочно безработните лица за придобиване на професионална квалификация и ключови компетентности в съответствие с потребностите на работодателите е едно много често заявявано намерение и предложение,

което все още не е намерило необходимата реализация. За тази цел ИСС предлага планирането и организирането на такъв тип обучение да се извършва на базата на регулярни и систематизирани проучвания сред работодателите за техните конкретни потребности, както и от самите работодатели.

8. ИСС отчита ефекта от прилагането на мярката за насърчаване на териториалната мобилност на дългосрочно безработните лица за започване на работа в друго населено място, чрез предоставяне на комплексна подкрепа и пакет от финансови стимули.

- 8.1. В тази връзка създаването на интегрирана информационна система за настоящото и бъдещото търсене на труд по територии и населени места ще доведе до подобряване на планирането на потребностите от работна сила.

9. Като реална и необходима мярка ИСС препоръчва по-широкото реализиране на програми за субсидирана заетост на дългосрочно безработни лица в общественостнополезни дейности, и то особено в по-слабо развити райони и с по-ниско търсене на труд. Такива мерки са особено подходящи за дългосрочно безработни и дългосрочно обезкуражени лица поради продължителния им престой без работа и загуба на трудова мотивация и трудови навици.

10. Друга област на интервенция е насърчаване на предприемачеството сред дългосрочно безработните чрез комплексна подкрепа, в т.ч. чрез центрове за стартиращ бизнес, финансови стимули и консултантска помощ.

- 10.1. Този тип мярка може да се приложи с добър ефект при по-възрастните дългосрочно безработни лица с висока степен на образование и дългогодишен професионален опит. В това отношение мярката може да бъде ефективна особено за бивши ръководители, специалисти, техници и приложни специалисти, които са в продължителен период без работа.

11. ИСС счита, че насочването на публични инвестиции за насърчаване на развитието на сектори с по-ниска степен на интерес от страна на частния сектор в някои региони, като култура, любителски спортове, туризъм и др.

ще стимулира допълнително търсене на труд и може да допринесе за намаляване на дългосрочната безработица.

12. Също така ИСС поставя на дебат възможността за реализация на дейности, които насърчават търсенето на труд от страна на домакинствата и могат да допринесат за намаляване на дългосрочната безработица. В тази връзка е необходимо да се разработят различни варианти и механизми за предоставяне на основни услуги от безработните лица на домакинствата като потребители, като разходите за възнаграждения на дългосрочно безработните лица бъдат споделени между домакинствата и държавата.
13. ИСС счита, че повишаването на информираността на работодателите относно възможностите в Кодекса на труда за сключване на договори за гъвкаво работно време също може да допринесе за повишаване на заетостта при дългосрочно безработните лица.
14. Многократно ИСС е поддържал тезата, че развитието на социалните предприятия е основният източник за създаване на заетост на дългосрочно безработните лица със специфични потребности и особено на тези с намалена работоспособност. Затова целенасочените мерки в подкрепа на социалните предприятия и специализираната подкрепа за адаптиране на работното място и предоставяне на здравни услуги за дългосрочно безработните лица с увреждания ще насърчи тяхната интеграция на пазара на труда.
15. Като една от най-силните мерки за ограничаване на дългосрочната безработица ИСС винаги е разглеждал превенцията. Пример за това са редицата становища и позиции на ИСС за ограничаване на ранното отпадане от училище, което е основна предпоставка за последваща дългосрочна безработица.
 - 15.1. Необходимо е разработването и реализирането и на други съпътстващи мерки, като например ограмотяване на възрастни, което да осигури последващо включване на такива дълготрайно безработни лица в обучение и заетост.
 - 15.2. Също така ИСС отбелязва, че по отношение на превенцията от първостепенно значение са действията за идентифициране, мотивиране и активиране на младежите, които не са в образование или

заетост и тяхното връщане в образователната система или включване в обучение и заетост.

16. Не напоследно място по важност ИСС предлага много внимателно да се обсъдят възможностите за използване на пасивната политика на пазара на труда и в частност обезщетенията, като превенция срещу дългосрочната безработица.

16.1. В тази връзка е възможно да се оцени ефектът от евентуално предоставяне на част от получаваното обезщетение от едно регистрирано безработно лице до края на определения му период едновременно с работната заплата, ако през периода на получаване на обезщетение това лице започне работа. Например, ако определеният период за обезщетение на такова лице е 10 месеца и неговото обезщетение е 500 лева, в случай на започване на работа на шестия месец лицето да има право да получава месечно половината от обезщетението (250 лв.) през следващите 5 месеца при условие, че не е прекратило трудовото си правоотношение. По този начин, ако нетната месечна заплата е примерно 400 лв., общият месечен доход на лицето става 650 лева и е със 150 лева повече от получаваното обезщетение. Този подход може да бъде използван като финансов стимул за активиране на лицето да започне работа преди изтичане на срока за обезщетение.

16.2. В тази връзка са необходими много по-детайлни оценки относно процента от обезщетението, остатъчният срок на неговото предоставяне, както и равнището на нетната работна заплата, при които най-вероятно ще се създадат достатъчни стимули за едно безработно и получаващо обезщетение лице да започне преждевременно работа.

16.3. Подобен подход може да се обсъди и по отношение на получаващите социални помощи лица, но предвид ниските равнища на тези помощи са необходими допълнителни стимули за тяхното очаквано активиране на трудовия пазар от състояние на безработица или икономическа неактивност.

В заключение ще подчертаем още веднъж, че за ИСС дългосрочната безработица е един от най-сериозните и тежки проблеми за страната не само по отношение на икономиката и трудовия пазар, но и за развитието на човешкия капитал на нацията. Тази безработица води до много тежки последици, социално изключване и изолация за отделния човек и неговото семейство и много често се пренася върху следващите негови поколения.

Дългосрочната безработица е източникът или стъпката към икономическата неактивност и оттам – загубата на почти всяка надежда за включване към пазара на труда. Дългосрочно безработните, както и икономически неактивните лица се нуждаят от подкрепа, в т.ч. и финансова. В този смисъл безработицата е един сериозен обществен проблем, който поставя много сериозни предизвикателства пред финансовата стабилност на социалните системи, които трябва да осигуряват все повече средства за големия контингент от дългосрочно безработни и икономически неактивни лица. ИСС подчертава, че макар част от дългосрочно обезкуражените лица да не получават никакви социални плащания и да не влияят върху финансовата стабилност на публичните системи, ако не се планират мерки за повишаване на тяхната заетост, ще окажат пагубно влияние върху националния човешки потенциал.

Затова с този анализ ИСС поставя за пореден път въпроса за необходимостта от реални оценки на състоянието на дългосрочната безработица в България и своевременното предприемане на силни и ефективни политики и мерки за нейното ограничаване и свеждане до обществено приемливи равнища.

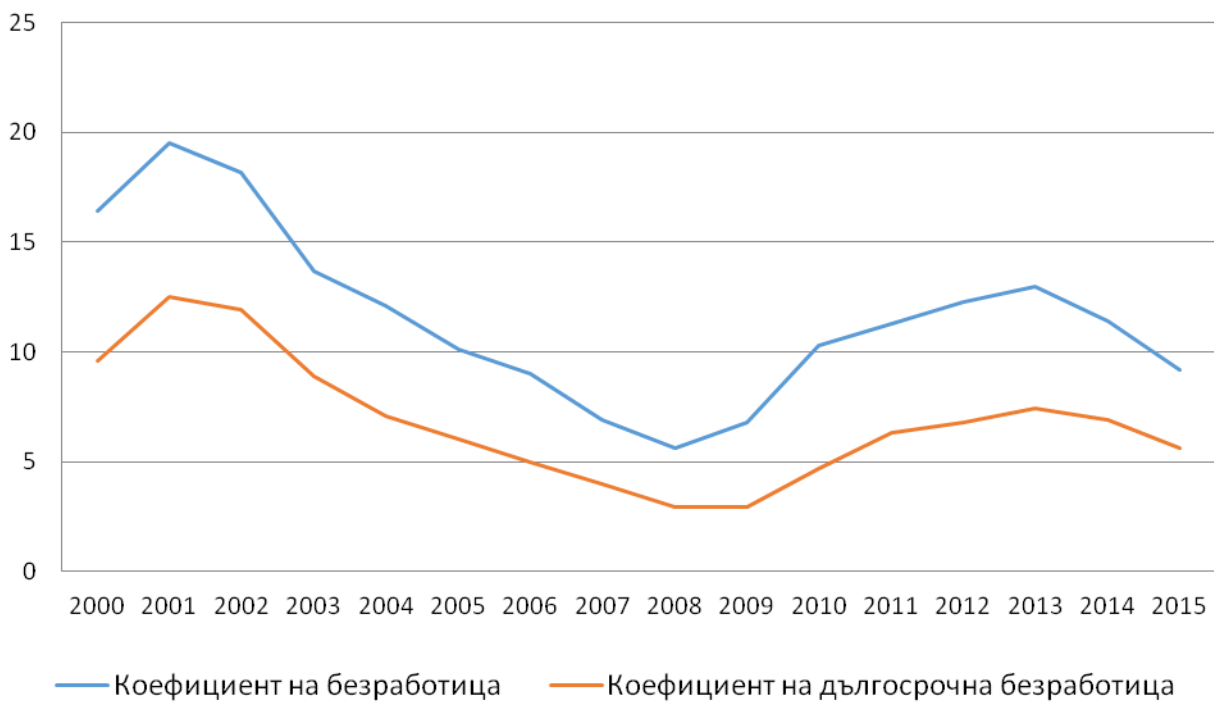
(п)

проф. д-р Лалко Дулевски

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

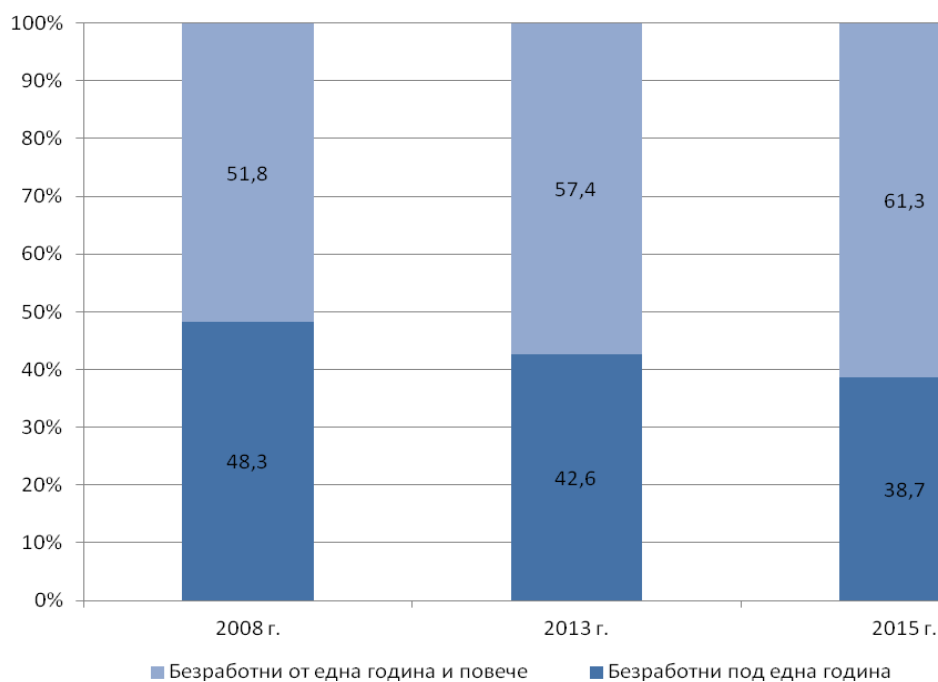
ПРИЛОЖЕНИЯ

Граф. 1. Безработица в България за периода 2000-2015 г. (%)

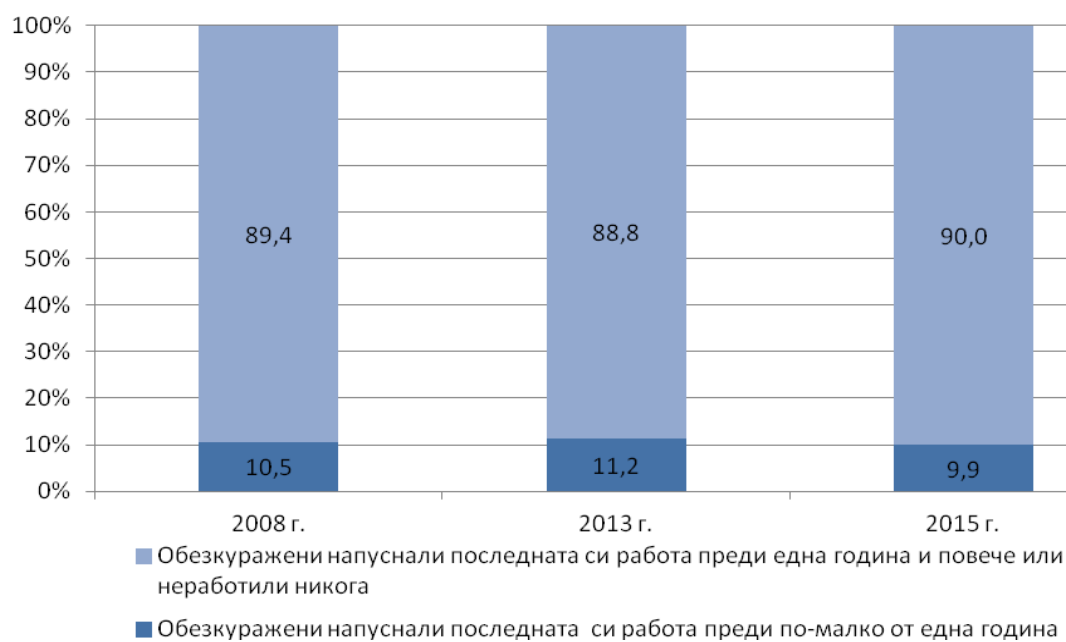

Източник: НСИ

Граф. 2 Структура на безработицата според продължителността (%)

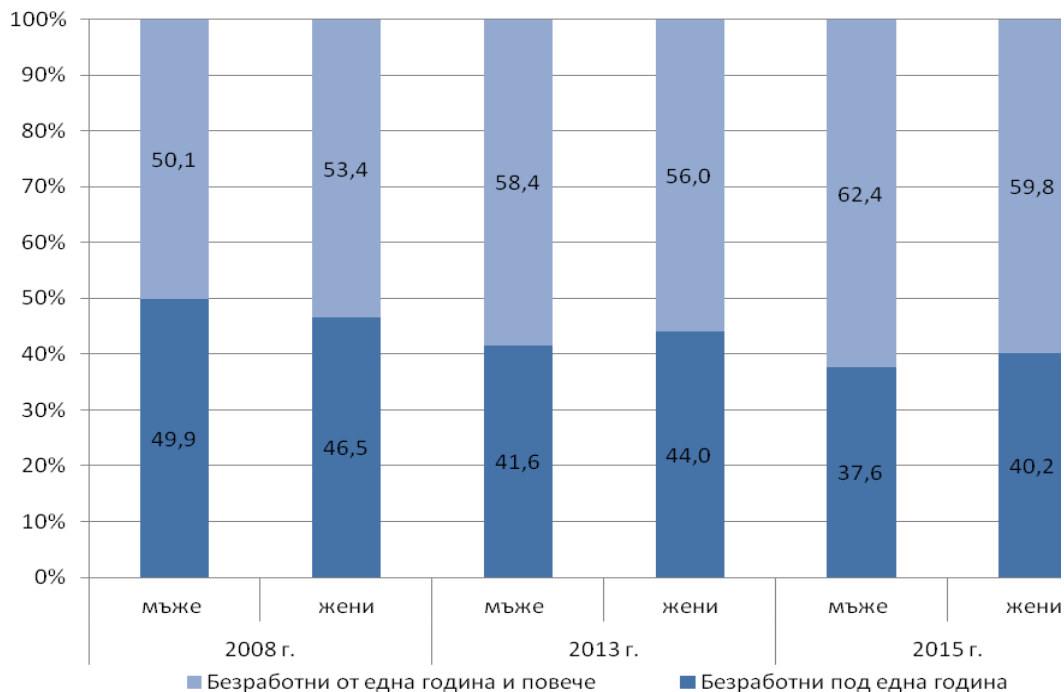

Граф. 3 Структура на обезкуражените лица според продължителността на престоя без работа (%)

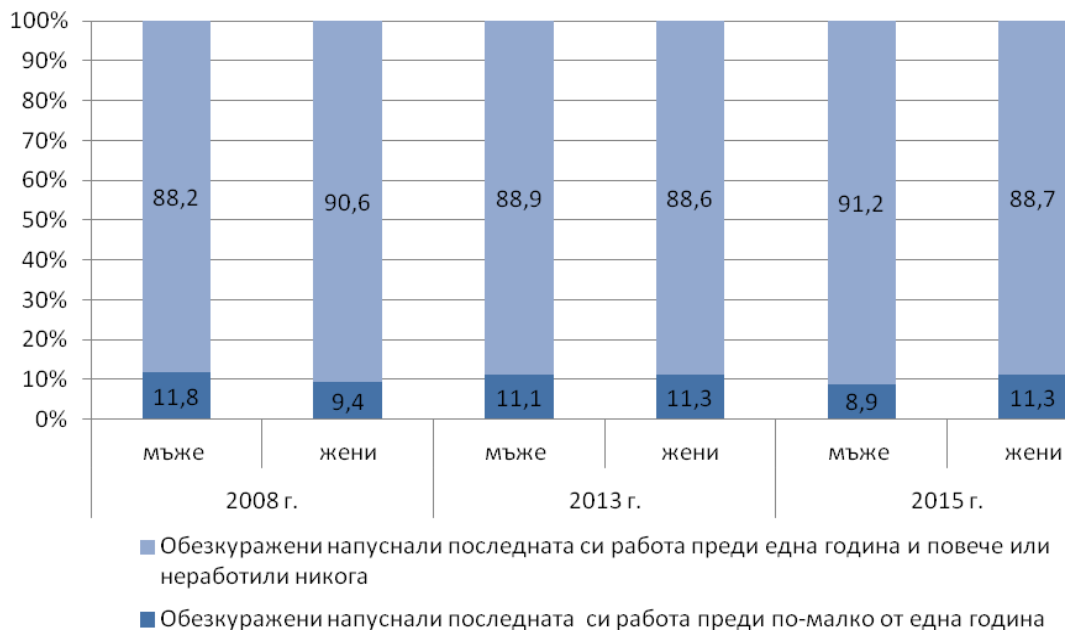

Източник: НСИ

Граф. 4 Структура на безработицата според продължителността по пол (%)

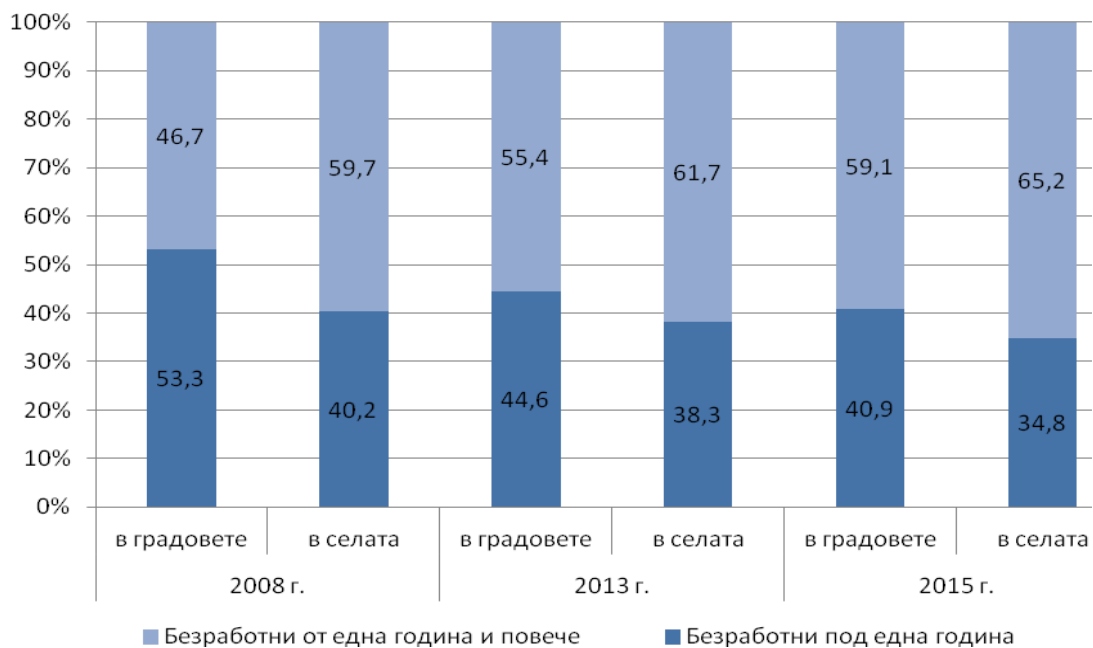

Граф. 5 Структура на обезкуражените лица според продължителността на престоя без работа по пол (%)

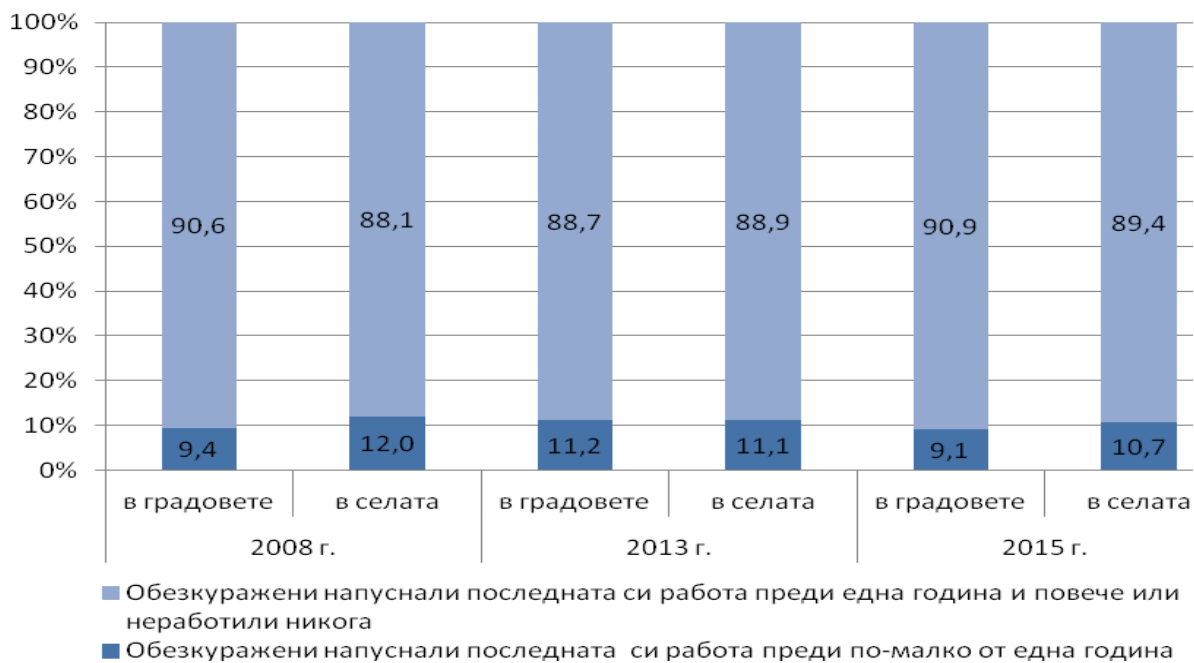

Източник: НСИ

Граф. 6 Структура на безработицата според продължителността по местоживеене (%)

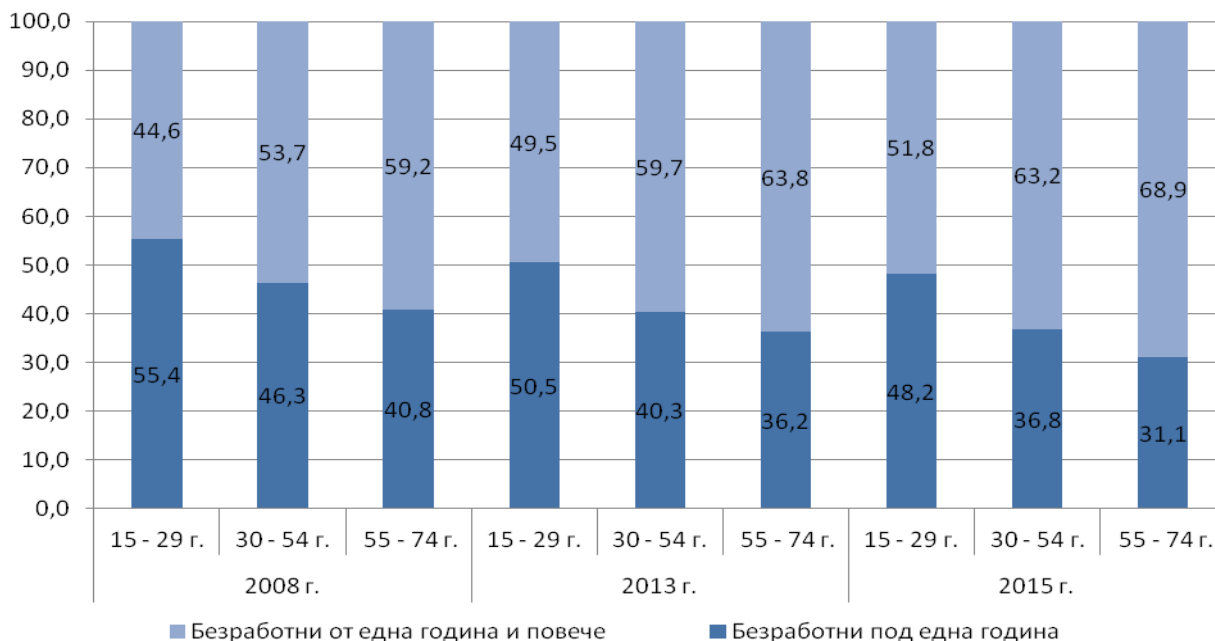

Граф. 7 Структура на обезкуражените лица според продължителността на престоя без работа по местоживеене (%)

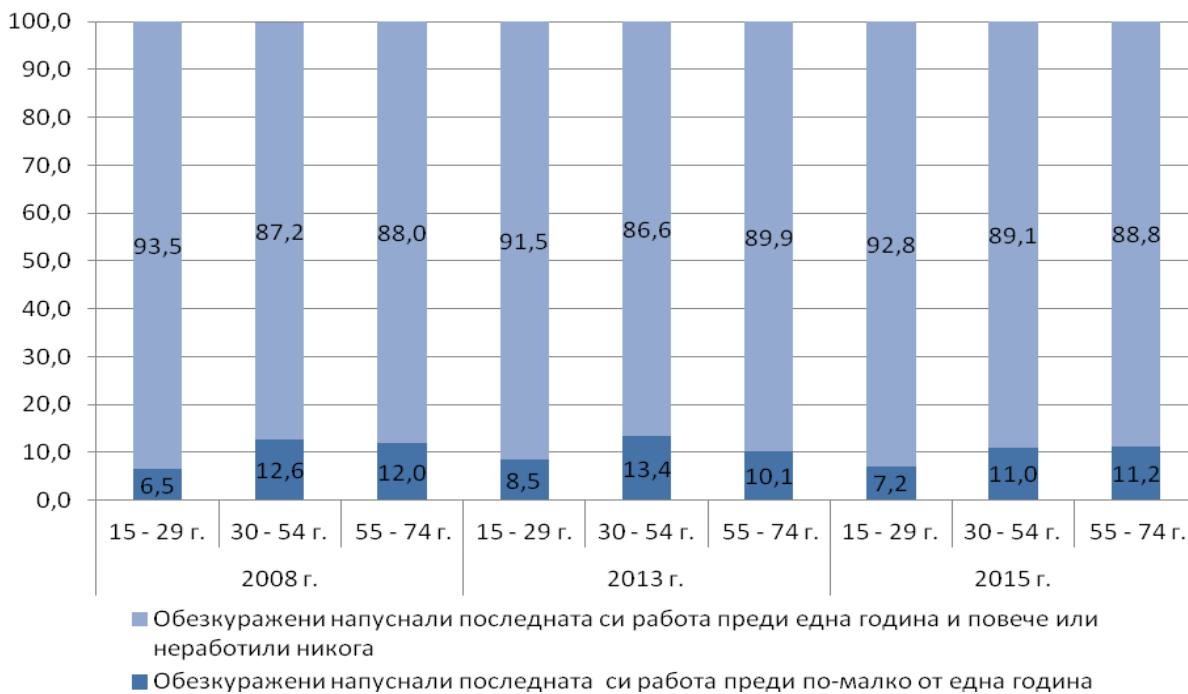

Източник: НСИ

Граф. 8 Структура на безработицата според продължителността по възраст (%)

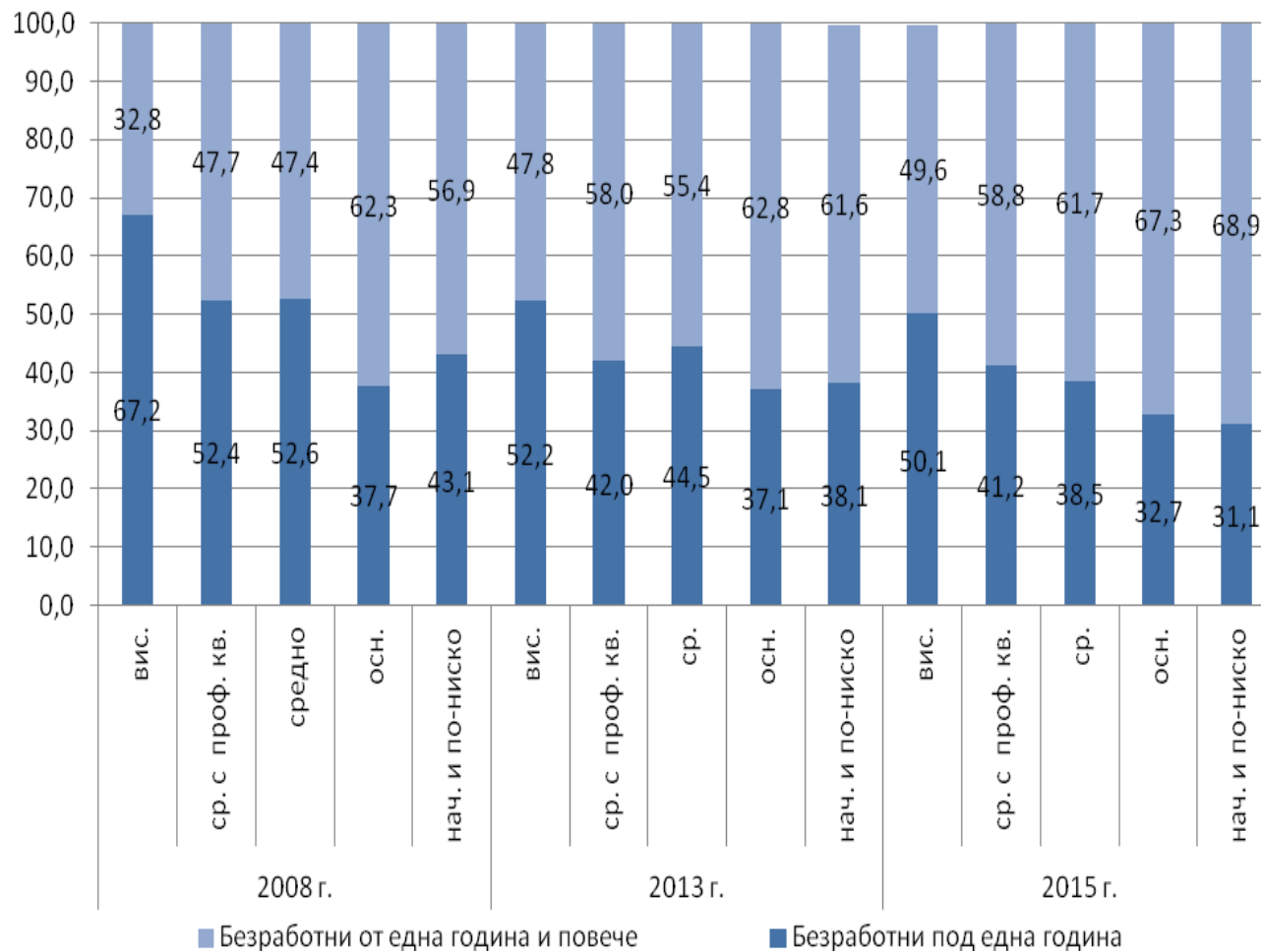

Граф. 9 Структура на обезкуражените лица според продължителността на престоя без работа по възраст (%)

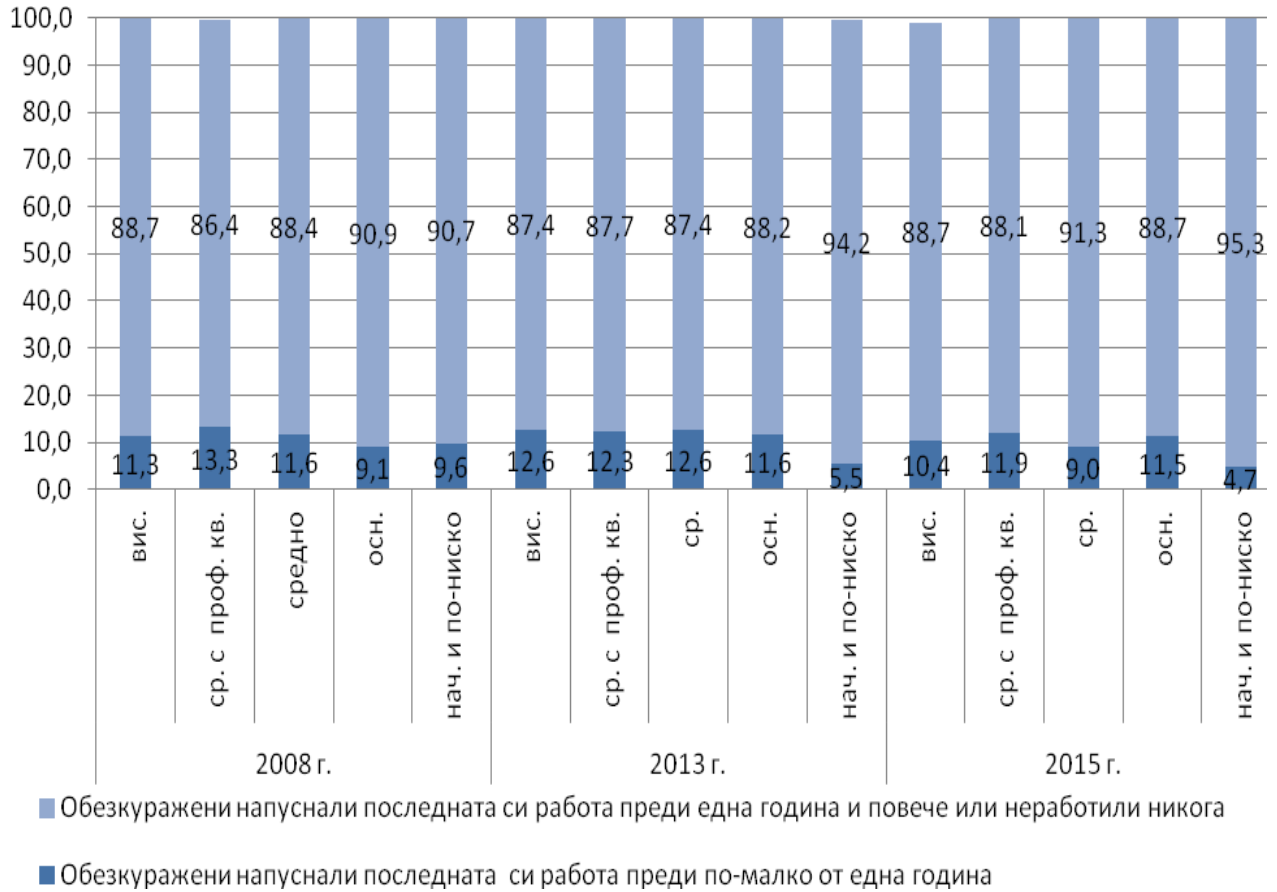
Източник: НСИ

Граф.10 Структура на безработицата според продължителността по образование (%)

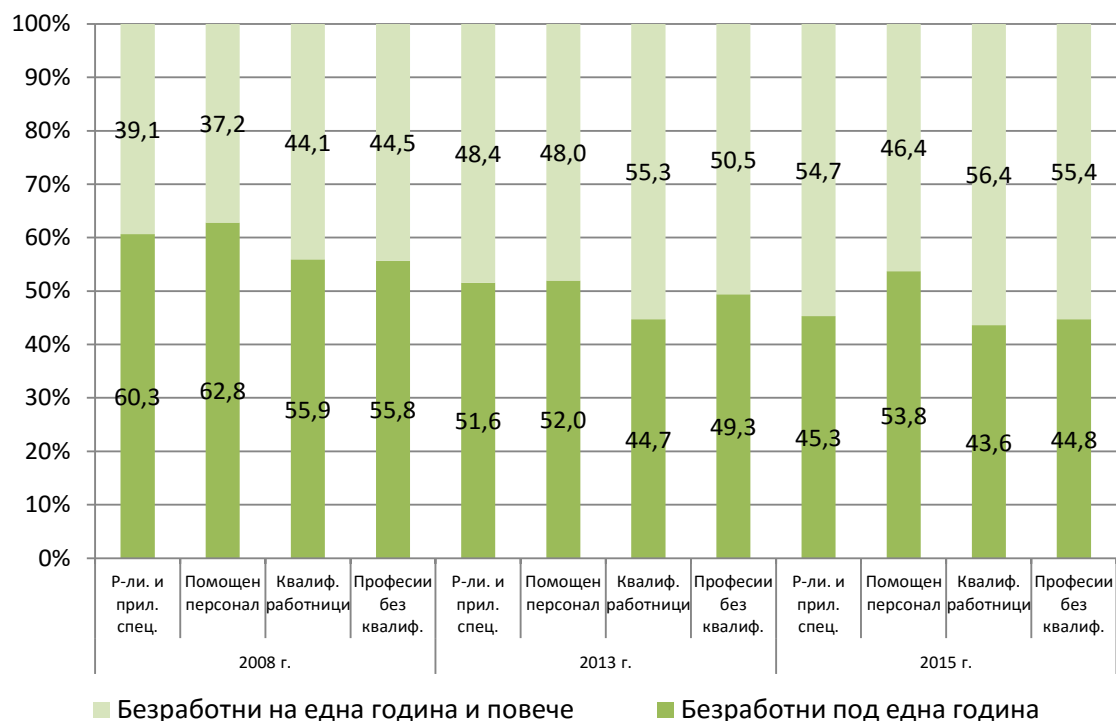
Източник: НСИ

Граф.11 Структура на обезкуражените лица според продължителността на престоя без работа по образование (%)

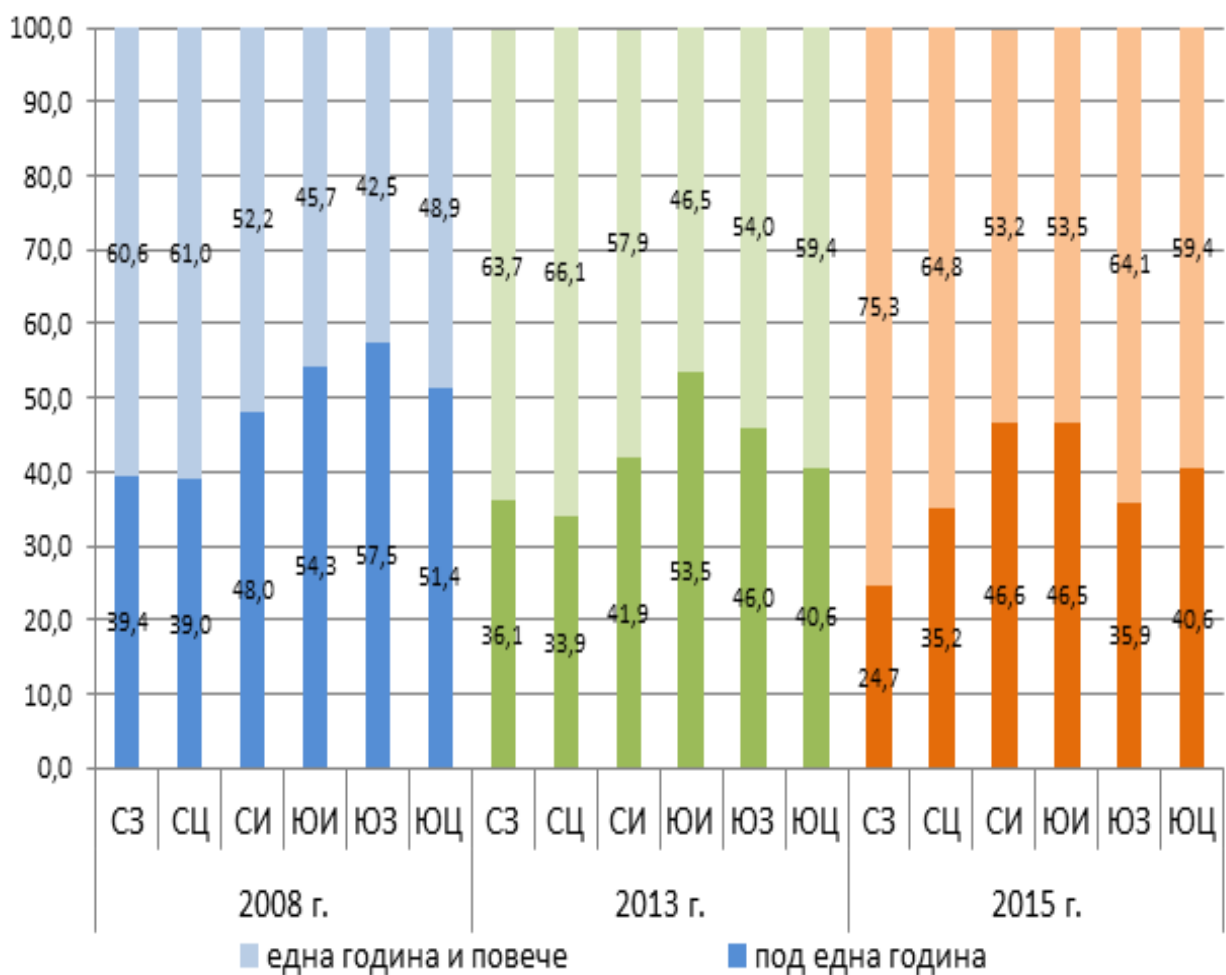
Източник: НСИ

Граф. 12 Структура на безработицата според продължителността по класове професии (%)

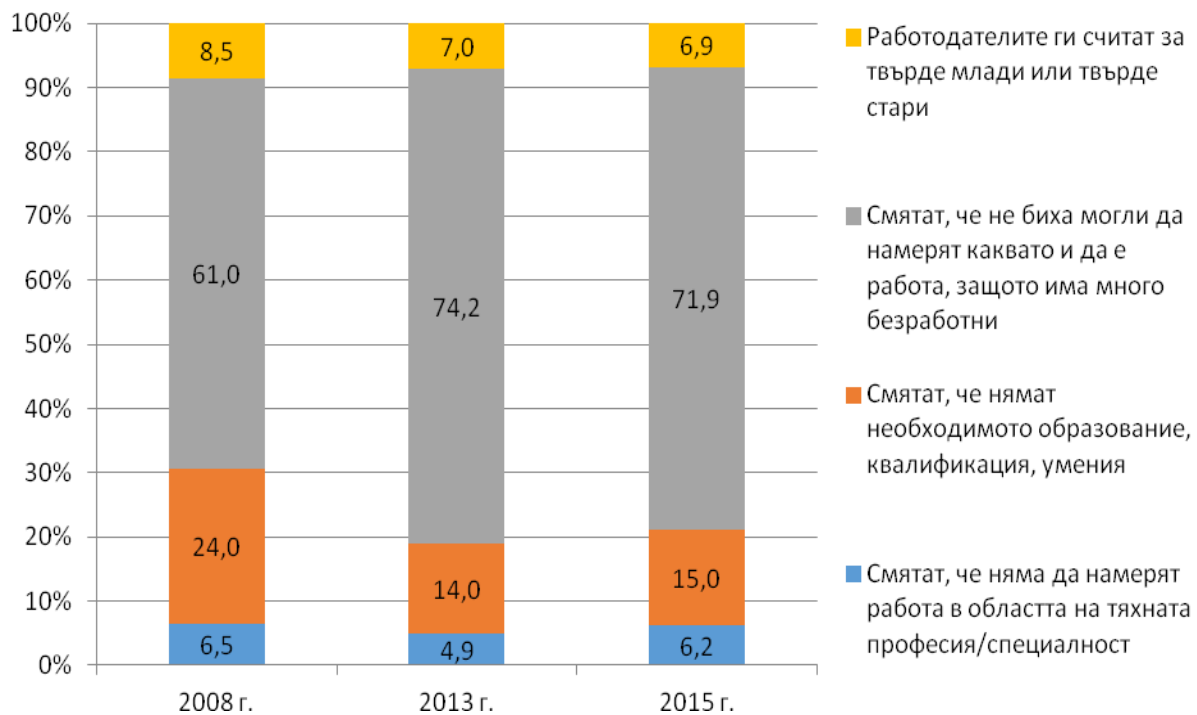
Източник: НСИ

Граф. 13 Структура на безработицата според нейната продължителност по статистически райони (%)

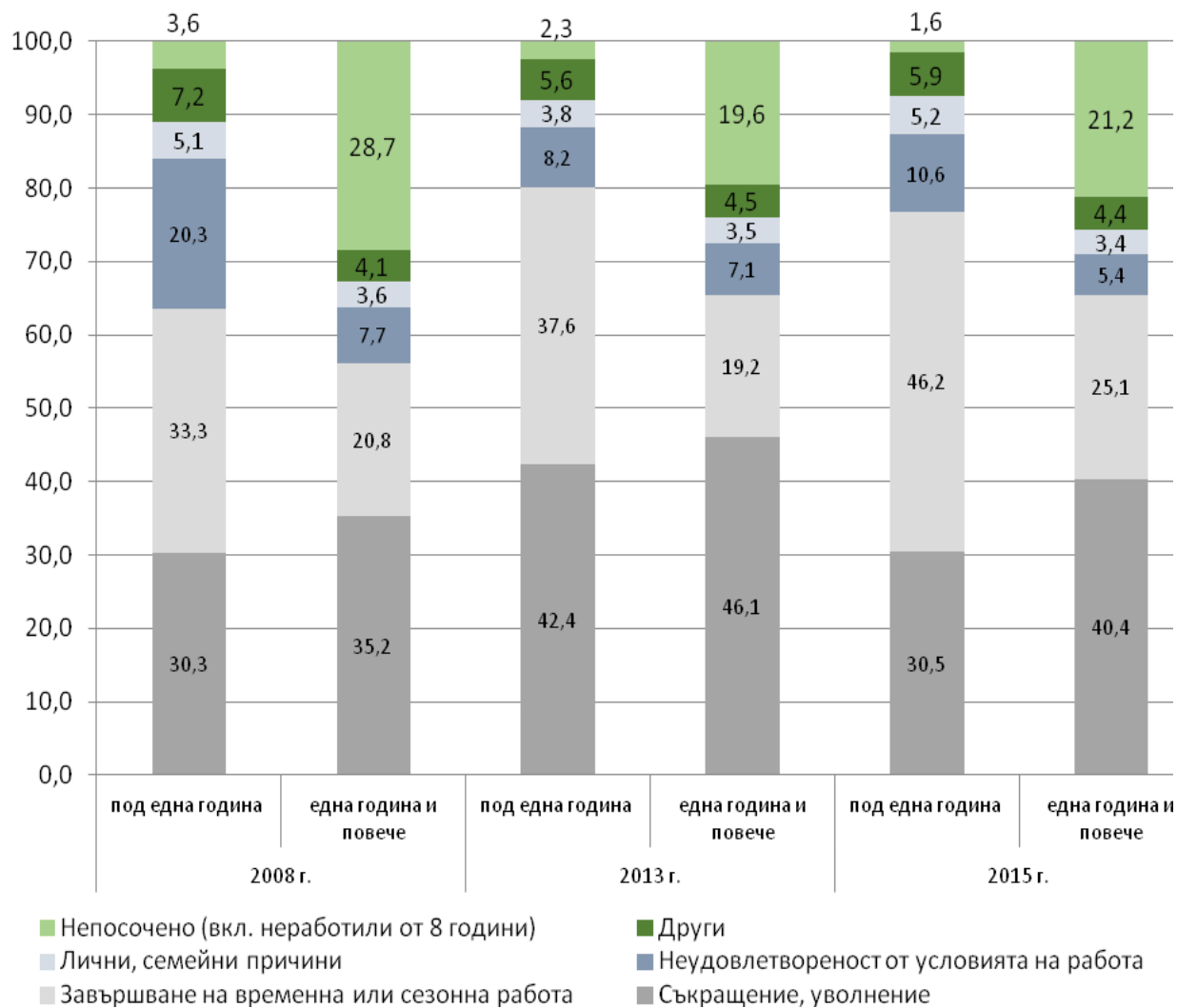
Източник: НСИ

Граф. 14 Структура на обезкуражените лица по причини да не търсят работа (%)

Източник: НСИ

Граф.15 Структура на безработни лица под една година и една година и повече по причини за напускане на работа (%)

Източник: НСИ